

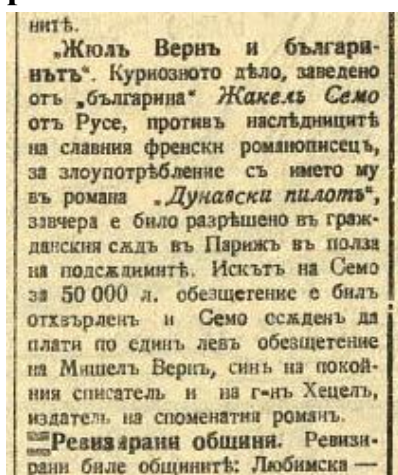
ОЩЕ ЗА БЪЛГАРСКАТА СЛЕДА В ИСТОРИЯТА НА РОМАНА „ДУНАВСКИЯТ ЛОЦМАН” ОТ ЖУЛ ВЕРН

В края на май т. г. сайтът на „Морски вестник” помести мое писание за българската следа в историята на романа „Дунавският лощман” от Жул Верн [1]. То сигурно не се е понавило на автори, към които се видях принуден да насоча някои критични бележки, но пък получих и положителни отзиви, които ме насърчиха да поразровя повечко архивите си и да предложа някои допълнения.

В научна публикация от 1995 г. проф. д-р Йоно Митев съобщава: „Ще отбележим, че Априлското въстание има отглас и във френската художествена литература. Великият писател Жул Верн написва романа „Le Pilot de Danube” („Дунавският лощкар”) под въздействието на събитията в България през 1876 г. Понеже писателят претворява събитията, **представени му от Гаврил Начович, който не е участник във въстанието** (подч., И.А.), фабулата на романа се свежда предимно до пренасяне на оръжие по Дунава за България” [2, с. 93]. Прелобюпитно, но именитият историк не обосновава твърдението си с препратка към източник. Това в науката по правило се прави само за общоизвестни факти. Например никой няма задължението да доказва началото на Втората световна война (1 септември 1939 г.) с цитирането на един или друг източник. **Произходът на българската следа в романа „Дунавският лощман” е неясен обаче и до днес** и затова препратката към доказателството е задължителна! А на всичко отгоре не открих и никаква податка за съществуването на **лицето Гаврил Начович**. Дори да предположа, че проф. д-р Й. Митев е допуснал някаква нелепа грешка и евентуално става дума за Гаврил Кръстевич или Григор Начович, проучването ми за тези два варианта също не подсказа нищо. Гаврил Кръстевич завършва право в Париж през 1843 г., т.е. знае френски език, но след Освобождението 1878 г. има предостатъчно грижи в Пловдив като генерал-губернатор на Източна Румелия, а след Съединението 6 (18) септември 1885 г. живее в Цариград до смъртта си през 1898 г. [3]. Григор Начович също завършва в Париж преди Освобождението 1878 г., след това заема високи държавни постове, включително външен министър [4], но поне досега не издирих сведения да е посещавал Франция и да се е срещал с Жул Верн ...

В архива си открих друга податка, проверката на която се оказва ползотворна. В хрониката си за 1 (14) януари 1912 г. столичният вестник

„Воля” съобщава: „Куриозното дело, заведено от „българина” *Жакел Семо* от Русе против наследниците на славния френски романописец за злоупотреба с името му в романа „*Дунавски пилот*”, завчера е било разрешено в гражданския съд в Париж в полза на подсъдимите. Искът на Семо за 50 000 л. обезщетение бил отхвърлен и Семо осъден да плати по един лев обезщетение на Мишел Верн, син на покойния писател, и на г-н Хецел, издател на споменатия роман” [5]. Това е **вероятно най-ранното съобщение в българската литература за появяването на този френски роман.**

Съобщението „Жул Верн и българинът” във в. „Воля” от 3 (16) ян. 1912 г., с. 3 (факсимиле).

Кой е нашият сънародник Жакел Семо от Русе.

Оказва се, че въпреки усърдно експлоатираната досега у нас (особено през последните години в интернет) русенска следа в „Дунавският лоцман” Ж. Семо е непознат за съвременните български читатели, но пък е известен във Франция [6], Румъния [7], Испания [8], [9], Сърбия [10] и отвъд Атлантическия океан [11, с. 479-480]. Във френския периодичен печат името му е споменато още през 1898 г. в статия, която представя накратко рапорт на френския вицеконсул в Русе, посветен на възможностите за разширяване на търговията между Франция и България. В този рапорт като партньори за връзка с българската страна са посочени три лица, между които е и Ж. Семо [12, с. 165] – български гражданин с еврейски произход от Русе. По онова време във Франция (1898–1912 г.) той е известен като търговец-комисионер.

При плаване с кораб по Дунав през 1898 г. Мишел Верн имал езикови трудности при разговор с един от пътниците на борда, но Ж. Семо съдейства с превод и така в Белград се запознава със сина на Ж. Верн, като двамата разменят визитните си картички [11, с. 479]. Оригиналният ръкопис на романа съдържал 16 глави и имал характер на пътеводител на

река Дунав в художествена форма, но М. Верн го преработва, като въвежда криминалната интрига, добавя три глави и тогава в текста се появява бандюгата Ж. Семо [7], [9].

Мишел Верн (1861–1925 г.), към 1910 г. –

<https://www.societejulesverne.org/bulletin/186.php>

През ноември 1908 г. започва публикуването на части от романа „Дунавският лоцман” и тогава Ж. Семо научава, че е един от неговите отрицателни герои. Поради това той възлага на младия парижки адвокат Рене Касен (бъдещ лауреат на Нобеловата награда за мир за 1968 г.) да се свърже с издателя на романа и да потърси обезщетение за нанесените морални щети. На 28 (15) декември 1909 г. Луи-Жул Етцел – издателят на произведенията на Жул Верн, получава писмо, с което Р. Касен любезно го моли за среща с цел уреждането на възникналия конфликт. Етцел веднага съобразява опасността да бъде разкрита манипулацията на ръкописите на Ж. Верн, издадени посмъртно, и по указание на М. Верн **подменя името Жакел Семо (Jackel Semo) с Якуб Огул (Yacoub Ogul)**, което на френски има същия брой букви и благодарение на това са избегнати други промени в текста. После в отпечатаните екземпляри на първото френско издание на романа, появило се във вид на брошура и книга, са подменени съответните листи с името Жакел Семо [6], а на така изработените нови екземпляри е сменена и корицата, като в нея двете позлатени тирета над и под надписа „Необикновени пътешествия” са заменени с черни тирета [13].

Луи-Жул Етцел (1847–1930 г.) -

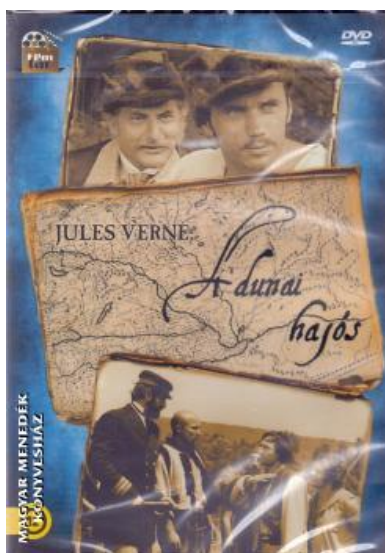
<https://gw.geneanet.org/bjerome62?lang=fr&n=hetzel&oc=0&p=louis+jules>

На 9 февруари (27 януари) 1910 г. Жакел Семо съобщава иска си за обезщетение от 20 000 до 25 000 франка, а по-късно претендира и за 50

000 франка, но преговорите между двете страни са безрезултатни. М. Верн изтъква, че в романа Ж. Семо има друга професия, а освен това и друга съдба (умира през 1876 г.) [7]. Нещо повече, Ж. Семо не може да докаже, че той е единственият притежател на това име в България. По време на процеса ответникът е защитаван от мастития френски юрист и политик Раймон Поанкаре, който в пледоарията си изтъква, че „ищецът не е понесъл *материални* или *морални* щети.” Освен това съдът е информиран и за факта, че междувременно е отпечатано ново издание на книгата, в което името Ж. Семо е заменено с Я. Огул. В крайна сметка според съдебното решение искът на Ж. Семо е отхвърлен, а той по насрещен иск на Мишел Верн и Луи-Жул Етцел е осъден да им плати по един франк [11, с. 479-480]. Забележителният френски съдебен процес с български ищец е отразен от влиятелните френски всекидневници „Льо Тамп” [14] и „Льо Фигаро” [15], за него съобщава изданието в Любляна „Словенски народ” [16], но положително са го отразили и други вестници на крайдунавски държави.

Като изключва изобилието от компилативни нашенски съчинителства (особено в интернет) за „Дунавският лоцман”, между само няколко стойностни за мен съобщения за него е наистина слабо известната статия на Спасина Хисарлъшка от 1973 г. [17]. Спомената е само в почти неизвестната единствена българска библиография за Жул Верн от П. Чолов [18]. Авторката представя накратко само първото издание - „Дунавският лодкар” (1943 г.) и очевидно няма представа за второто издание от 1946 г. Странно, но то не е споменато и в библиографията на П. Чолов от 1977 г. Все пак за отбелязване е, че Сп. Хисарлъшка предлага във връзка със 100-годишнината на Априлското въстание, чието честване предстои през 1976 г., романът да се преиздаде, но призивът ѝ остава глас в пустиня...

В статията си от 30 май т.г. съобщих, че през 1998 г. проф. д-р Неделчо Милев си спомня за „недовършена българо-унгарска идея за екранизиране на приключенския роман „Дунавският лодкар“ на Жул Верн” [1, с. 3]. Оказва се обаче, че унгарците не са дочакали българските кинаджии и през 1974 г. по „Дунавският лоцман” произвеждат 97-минутния приключенски филм „A dunai hajós” („Дунавският моряк”) [19], [20]. По същото време (началото на 70-те години) с киевското киностудио „Александър Довженко” се планира българо-съветски филм „Дунавският лодкар” [22], но и тази съвместна продукция не е осъществена.

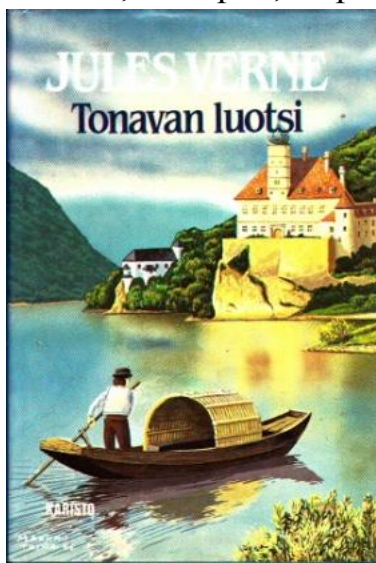
Унгарският филм „A dunai hajós” („Дунавският моряк”) на DVD, произведено през 2012 г. -

[https://www.magyarmentedek.com/products/9991/A_dunai_hajos_DVD - Verne Gyula.htm](https://www.magyarmentedek.com/products/9991/A_dunai_hajos_DVD_-_Verne_Gyula.htm)

Дължа благодарност на известния автор на научнофантастична литература Александър Карапанчев, който любезно ми предостави информация за проведено от него през 1988 г. интервю с преводача на фантастична и приключенска литература Борис Миндов. На въпроса „Жул-Верновият роман „Произшествия по Дунава“, където главният герой е българин, участник в Априлското въстание, излиза за последен път у нас преди 42 години (1946 г., И.А.). Какво пречи да се преиздаде?” той (Б. Миндов, И.А.) отговаря: „[...] Още преди години предложих този роман (оригиналното му заглавие е „Дунавският лоцман“) на издателство „Отечество“, обаче оригиналът ми беше върнат оттам, сетне отиде във варненското издателство („Георги Бакалов“, И.А.), за да престои няколко години, а в началото на миналата година (1987 г., И.А.) бе препратен обратно на „Отечество“. Оттогава – нито глас, нито звук. Какво толкова „страшно“ и „опасно“ има в тая творба, та нашите издатели продължават да се колебаят, не мога да проумея. Възражението им е, че **не била от най-силните работи на Жул Верн**. Но дори и да е така, поне от патриотична гледна точка сме длъжни да дадем на днешното поколение читатели един **нов, пълен, подобрен превод**” (подч., И.А.) [23].

Ръководствата на двете издателства („Отечество” – София и „Г. Бакалов” – Варна) са проявили **удивително тесногърдие!** Кои ли са били техните останали анонимни „познавачи” на произведенията на Жул Верн и особено на съдържанието на „Дунавският лоцман”, респ. неговото издаване по света? Те са били толкова повърхностни, че не са си направили трудът да проверят поне колко са руските издания до 1987 г.,

когато за пореден път са отказали издаването на превода на Б. Миндов – общо три (1909, 1958, 1986 г.), а до наши дни са **14 (четирнадесет!)** [24]. Пак до 1987 г. този роман само във **Финландия** е издаден три пъти (1926, 1980, 1987 г.) [25]. Историята на издаването му по света от 1908 до наши дни е забележителна и заслужава отделно проучване, но тук споменавам някои интересни страни: **Китай** – 1992 и 1995 г. [26], Хърватска – 1990 г. [27], Полша – 1990 [28] и 2016 г. [29], Испания – 2015 [30] и 2016 г. [31], Турция – 2015 г. [32], **Финландия** – 2016 г. (**аудио диск!**) [33] и отминавам многобройните издания във Франция, Германия, Англия, САЩ, Канада, Унгария, Сърбия, Румъния и др.

Корица на финландското издание на „Дунавският лоцман” от 1987 г. - <https://www.antikvaari.fi/naytatuote.asp?id=1456062>

Заради съдебния случай с Жакел Семо от Русе сравнявах отново текстове от българските преводи на „Дунавският лоцман” от 1943 [34] и 1991 г. [35], от една страна, и, от друга, с руския превод от 1986 г. [36] и френски издания. Похвално е, че електронната уеб библиотека „Моята библиотека” предлага преводът от 1991 г., но тя заблуждава читателите, внушавайки им, че преводачката Милена Матеева е ползвала френския оригинал от 1908 г. [37]. На това е повярвал и администраторът на руската електронна библиотека „RusLit” [38]. А в оригиналното българско издание от 1991 г. **липсва** библиографското описание на изданието, от което е превеждано, както и уточнението от какъв език е направен преводът, но пък на доверчивите читатели е предложена елегантната полуистина, че романът е френски [35, с. 107]. Основните недостатъци на българския превод от 1991 г. са:

- съкратени са **значителни** части от френския оригинал, без това да е означено по някакъв начин в българския текст. Сравнението с френски

издания ми дава основание да твърдя, че **липсва най-малко една трета от обема**;

- извършена е **недопустима намеса на преводача в оригиналния авторски** текст, като части от него са обобщавани и преразказвани със собствени (на преводача) изразни средства.

В сравнение с това издевателство над френския оригинал липсата на справочен апарат и на литературно-критичен материал за историята на романа, особено пък на българската следа в него и доколко тя е запазена при превода от френски на един или друг език, е всъщност съвсем дребен пропуск на българския превод на „Дунавският лоцман” от 1991 г. ...

Литература и бележки

1. **Алексиев, Иван.** Към историята на романа „Дунавският лоцман” от Жул Верн в България. – http://morskivestnik.com/compass/news/2018/052018/052018_64.html (Публикувано 30 май 2018 г.).
2. **Митев, Йоно проф. д-р.** Френската общественост в защита на българите след поражението на Априлското въстание от 1876 година. – Известия на Института за военна история – ГЩ. Военноисторическо научно дружество, т. 58, 1995, 82-95.
3. **Кръстевич, Гаврил.** – В: Българска възрожденска интелигенция. С., Д-р П. Берон, 1988, с.365.
4. **Начович, Григор Димитров.** – В: Българска възрожденска интелигенция. С., Д-р П. Берон, 1988, с. 449-450.
5. „**Жюл Верн и българинът**”. – Воля, № 2, 3 ян. 1912, с. 3, Хроника, 1 ян. 1912 г.
6. **Le Beau Danube jaune.** – https://fr.wikipedia.org/wiki/Le_Beau_Danube_jaune
7. **Hobana, Ion.** Jules Verne în România. – <https://dokumen.tips/documents/ion-hobana-jules-verne-in-romania.html>
8. **El Piloto del Danubio.** – https://es.wikipedia.org/wiki/El_piloto_del_Danubio#Modificaciones_de_Michel_Verne
9. **Pérez, Ariel.** La autenticidad de las últimas novelas vernianas. – <http://jgverne.cmaact.com/Articulos/Autenticidad.htm>
10. **Jules Verne and Serbia and Montenegro.** – <http://jv.gilead.org.il/Mondial/marko/Jules%20Verne%20and%20Serbia.pdf>
11. **Hulton, Jones v.** Three Conflicting Judicial Views as to a Question of Defamation. II. – University of Pennsylvania Law Review and American Law Register, Vol. 60, No. 7 (Apr., 1912), pp. 461-481. – https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=7253&context=penn_law_review
12. **Bulgarie.** – **Extension possible du commerce franco-bulgare.** – Bulletin de la bibliothèque de la Chambre de commerce de Paris, № 7, 12 Février 1898, pp.164-166 (Rapport de M. Eugène Dubief, Vice-Consul de France) - <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5712618b/f29.image.r=%22jackel%20semo%22>

13. **La chasse au météore/Le pilote du Danube.** – <http://catalogue.gazette-drouot.com/ref/lot-ventes-aux-encheres.jsp?id=1098088>
14. **G. D. Jules Verne et le Bulgare.** – Le Temps (Paris), Nr. 18418, 5 janvier 1912 (23 дек. 1911 г.), p.1-2. – <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k240722z/f1.image.r=%22jackel%20semo%22?rk=42918;4>
15. **M. Jackel Semo perd ...** – Le Figaro, 11 janvier 1912 (29 дек. 1911 г.), p. 5. – <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k2894595/f5.image.r=%22jackel%20semo%22?rk=128756;0>
16. **Jules Verne in Bolgar.** – Slovenski narod (Ljubljani), 11 Jan. 1912, s. 4. – <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-V5LA6E4Q/ce4564d6-1453-4386-802b-e8ef707a9b3a/PDF>
17. **Хисарлъшка, Спасина.** Малко известна книга на Жул Верн за България. – Народна младеж, № 48, 25 февр. 1973, с. 4.
18. **Чолов, Петър.** Жул Верн. Био-библиографски очерк. С., 1977. 30 с.
19. **A dunai hajós (1974).** – <https://www.imdb.com/title/tt0071447/>
20. В интернет сведенията за годината на производството на унгарският филм „A dunai hajós” („Дунавският моряк”) са противоречиви – 1974, 1975 и 1977 г. Тук за достоверни приемам данните в унгарска филмография за периода 1973-1977 г., издадена през 1980 г., според която филмът е произведен през 1974 г. [21, с.256-257].
21. **Szabó György.** A magyar film 1973-1977 között. Budapest, 1980. 292 p. – http://mandadb.hu/common/file-servlet/document/589351/default/doc_url/FMK63_Szabo_Gyorgy_A_magyar_film_7377.pdf
22. **Гешев, Чавдар.** Отново към романтиката на приключенията! – Народна култура, № 4, 20 ян. 1973. – <https://www.peterbobev.eu/wp-content/uploads/2013/11/1973.01.20-%E2%80%93-%D0%A7%D0%B0%D0%B2%D0%B4%D0%B0%D1%80-%D0%93%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%B2-%E2%80%93-%D0%9E%D1%82%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE-%D0%BA%D1%8A%D0%BC-%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%D1%82%D0%BE-%D0%B2-%D0%9D%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0-%D0%B1%D1%80.-4.pdf>
23. **Георгиев, Сандро.** Вълшебник с НеИзЧерпАеМи ВълшебСтВа. Преди 160 години се ражда Жул Верн. – <http://sf-sofia.com/phpbb3/viewtopic.php?f=7&t=26701&p=46395&hilit=%D0%BB%D0%BE%D1%86%D0%BC%D0%B0%D0%BD#p46395>
24. **Дунайский лоцман.** [Издания]. – <https://fantlab.ru/work7244>
25. **Tonavan luotsi.** – <https://www.antikvaari.fi/naytatuote.asp?id=1542101>
26. **Danube Pilot from liu xing.** – <https://www.abebooks.co.uk/servlet/SearchResults?bi=0&ds=30&sortby=17&sts=t&tn=danube+pilot&vci=54261761>
27. **Verne, Jules.** Dunavski peljar. Grafički zavod Hrvatske, 1990. 237 p. – <https://www.goodreads.com/book/show/23840143-dunavski-peljar>

28. **Verne, Jules.** Pilot dunajskich statków. Krajowa Agencja Wydawnicza, 1990. 198 p. - <https://www.goodreads.com/book/show/20417225-pilot-dunajskich-statk-w>
29. **Verne, Jules.** Tajemniczy rybak. Hatchette Polska sp. z o.o., 2016. 206 p. - <https://www.goodreads.com/book/show/33641700-tajemniczy-rybak>
30. **Verne, Jules.** El Piloto del Danubio. Createspace Independent Publishing Platform, 2015. 174 p. - <https://www.goodreads.com/book/show/27035930-el-piloto-del-danubio>
31. **Verne, Jules.** El Piloto del Danubio. Createspace Independent Publishing Platform, 2016. 172 p. - <https://www.goodreads.com/book/show/30723957-el-piloto-del-danubio>
32. **Verne, Jules.** Tuna Kılavuzu. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015. 238 p. - <https://www.goodreads.com/book/show/29470476-tuna-k-lavuzu>
33. **Verne, Jules.** Tonavan luotsi. Finore, 2016. Audio CD. - <https://www.goodreads.com/book/show/36629729-tonavan-luotsi>
34. **Верн, Жюл.** Дунавският лодкар. Изключителен исторически роман из живота на българските революционери. Прев. от ориг. Петър Дачев. С., библ. Отбор, [1943]. 160 с.
35. **Верн, Жул.** Дунавският лодкар. Прев. Милена Милева. Бургас, Братя „Матееви”, 1991. 108 с.
36. **Верн, Жюль.** Дунайский лоцман. Роман. Пер. с фр. А. М. Волкова. Одесса, Маяк, 1986. 184 с.
37. **Верн, Жул.** Дунавският лодкар. Прев. от френски Милена Милева. – <https://chitanka.info/text/15687>
38. **Верн, Жул.** Дунавският лодкар. Прев. от френски Милена Милева. – <http://www.rulit.me/books/dunavskiyat-lodkar-read-187239-47.html>

Иван АЛЕКСИЕВ